

بررسی میزان آمادگی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ برای مقابله با بحرانهای امنیتی ناشی از زلزله احتمالی شهر تهران

دکتر مهدی بزرگ زاده*

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۲/۱۲

دکتر سید حسین حسینی**

تاریخ تأیید مقاله: ۹۵/۰۳/۱۵

علی قاسمی زاده***

چکیده

ضرورت حفظ امنیت در مراحل حین و بعد از وقوع بحرانها و وابستگی آن به میزان آمادگی ساختاری، نیرویی و تجهیزاتی سازمانهای نظامی مرتبط با آن، موضوعی است که به عنوان یکی از مهمترین مباحث مدیریتی کشورها محسوب می‌گردد، این مهم در نظام جمهوری اسلامی ایران که در قلمروی حکومتی آن مردم و امنیت آنها، از ارکان اساسی حکومتی آن به شمار می‌آید از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. سازمان بسیج بعنوان یکی از سازمانهای مهم درگیر در مدیریت بحران با پایگاه گسترده اجتماعی می‌تواند با سازماندهی، آموزش و تجهیزات مناسب گردانهای بیت المقدس بسیج به صورت نیرویی مؤثر و کارآمد، کمک شایانی به مدیریت و مقابله با بحرانها نماید. وقوع زلزله احتمالی در شهر تهران یکی از بحرانهایی است که حفظ امنیت اثربخش در آن مستلزم سنجش میزان آمادگی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ می‌باشد. در همین راستا محقق با هدف دستیابی به نقاط ضعف و قوت ساختاری و عملیاتی گردانهای بیت المقدس تهران بزرگ برای مقابله با بحرانهای امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران، اقدام به بررسی میزان آمادگی این گردانها در چارچوب منویات و فرمایشات مقام معظم رهبری و ماموریت‌های تعریف شده در سازمان سپاه نموده است. ساختار پژوهشی در این پایان نامه بر اساس یک مدل ترکیبی، (مدل هفت اس مکنزی، الگوی آسیب شناسی وایزبرد، و جمع بندی مطالبات مقام معظم رهبری) صورت

* استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)

** دانشیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)

*** دانش آموخته رشته کارشناسی ارشد مدیریت بحران

پذیرفته است. این تحقیق از نوع کاربردی، و با روش توصیفی - پیمایشی مبتنی بر مطالعات میدانی و اسنادی براساس نظریات فرماندهان گردان‌های بیت المقدس و مسئولین عملیات سپاه نواحی تهران بزرگ صورت پذیرفته است. بر اساس یافته‌های تحقیق، حوزه‌های آمادگی نیروی انسانی، آمادگی عملیاتی، آمایش سرزمینی و آمادگی سازمانی در قسمت اول ماتریس IPA (مطلوبیت) واقع شده‌اند و از عملکرد و اهمیت قابل توجهی برخوردار هستند و حوزه‌های طرح و نقشه راه مقابله با بحران، آمادگی تجهیزاتی و آمادگی آموزشی، در قسمت دوم ماتریس IPA (منطقه بهبود) قرار گرفته‌اند که نیازمند رسیدگی، توجه بیشتر و بهبود عملکرد در این حوزه‌ها می‌باشد تا به مطلوبیت قابل انتظار دست یابند.

کلیدواژه‌ها: آمادگی، بحران، امنیت، گردان بیت المقدس، سپاه تهران بزرگ، زلزله

یکی از موضوعاتی که اغلب شهرهای جهان با آن دست به گریبانند موضوع سوانح طبیعی است. از ۶۷۸ شهر کشور ما ایران، ۶۴۰ شهر روی خط گسل زلزله و ۲۴ شهر در منطقه پرخطر زلزله خیز قرار دارند و تنها ۲ درصد شهرها را خطر کمتری تهدید می‌کند. بر طبق شواهد و مدارک مستند مهندسی زلزله، شهر تهران یکی از زلزله خیزترین شهرهای ایران به شمار می‌رود و در حال حاضر دوره فعالیت گسلهای اصلی آن فرا رسیده است. شهر تهران علاوه بر پایتخت بودن، مرکزیت امکانات فرهنگی، اقتصادی و همچنین قرارگیری تمامی وزارتخانه‌ها، مجلس شورای اسلامی، و کلیه ارکان نظام در این شهر جایگاه ویژه‌ای به لحاظ ملی و منطقه‌ای به آن می‌دهد؛ و در صورت وقوع زلزله و به تبع آن بحران در این منطقه با فاجعه‌ای بزرگ مواجه خواهیم بود و آثار و پیامدهای جانی، مالی و امنیتی گسترده‌ای داشته باشد. وجود امنیت ملی و منطقه‌ای در بردارنده شرایطی است که نیروهای امنیتی دارای توانمندیهایی باشند که آنها را قادر می‌سازد در مقابل هرگونه تهدید یا اقدام علیه منافع و ارزشهای مادی و معنوی که حکومت آنها را حیاتی قلمداد می‌کند، مقابله نمایند. از آنجایی که بحرانهای امنیتی همیشه برآمده از عوامل انسانی نمی‌باشد بلکه عوامل طبیعی همچون زلزله، سیل، طوفان، خشکسالی و... نیز یک عامل تهدید جدی برای حکومت‌ها به شمار می‌روند، بنابراین حکومتهایی که توانسته‌اند مردم را در اداره امور کشور از جمله تأمین امنیت سهیم نمایند، موفق‌تر عمل کرده‌اند. با توجه به آسیب پذیر بودن شهر تهران در صورت وقوع زلزله و لزوم مقابله با خطرات و بحرانهای احتمالی، بسیج بهترین و در دسترس ترین سازمانی است که می‌تواند با حضور خود در ساعات اولیه حوادث از دامنه بحران جلوگیری کند. گردانهای بیت المقدس بسیج به جهت دارا بودن سازمانی منسجم و ضریب نفوذ بالا در همه اقشار، محلات، سازمانها و... و نیز ولایتمداری و تفکر

بسیجی می‌تواند کمک شایانی به مدیریت و مقابله با بحرانها نماید. شناخت صحیح و ارزیابی درست، دقیق و همه جانبه از میزان آمادگی و قابلیت‌های این نیروی عظیم تصویری روشن از وضعیت فعلی و آینده پیش روی ما ارایه می‌دهد. با شناخت متغیرهای موثر تاثیرگذار و با حذف موانع و اشکالات، کارآمدی سازمانی افزایش می‌یابد. به همین جهت لزوم شناسایی و بررسی میزان آمادگی گردانهای بیت المقدس در قالب پیگیری فرمایشات و خواسته‌های مقام معظم رهبری از نیروهای مسلح به ویژه سپاه و بسیج به عنوان مطالبه گر اصلی اقدامی ضروری و از اهمیت فراوان و ویژه‌ای برخوردار است.

تعاریف و مبانی نظری

بحران

بحران^۱ عبارت است از به وجود آمدن شرایطی غیر معمول یا غیر متعارف در روند حرکت و به بیان دیگر بحران وضعیتی است ناپایدار که در آن تغییری ناگهانی در یک یا چند قسمت از عناصر متغیر نظم موجود ایجاد می‌گردد (حیدری، ۱۳۷۸: ۴۷)

وارد آمدن ضربه‌ای به یک مجموعه یا سازمان یا سیستم (حاکمیت) به طوری که انسجام و تعادل آن به هم خورده و برگشتش به حالت اولیه محال یا مشکل مستلزم صرف هزینه، انرژی و وقت زیادی می‌باشد. (شعبانی، ۱۳۸۵: ۱۰)

عموما سه ویژگی اصلی را شرط اصلی تعریف بحران ذکر کرده‌اند: تهدید، غافلگیری، فشار زمانی. به بیان دیگر، برای آنکه فرد یا گروه درگیر صحنه، اوضاع را بحرانی بداند، باید اولاً احساس کند که هدف‌های دارای اولویت بالای سازمان تصمیم‌گیری تهدید می‌شود، ثانیاً در برخورد با تهدید، غافلگیر شود و ثالثاً احساس کند که زمان موجود برای پاسخ‌گویی به تهدید، محدود است. (حسینی به

نقل از هرمن، ۱۳۸۵: ۲۲)

بحران‌ها از نظر عامل به طور کلی به دودسته تقسیم می‌شوند:

۱- بحران‌های طبیعی: بحران‌هایی هستند که بر اثر عوامل طبیعی ایجاد می‌شوند. از قبیل زلزله، سیل، آتش‌سوزی.

۲- بحران‌های غیر طبیعی: بحران‌هایی هستند که بر اثر عوامل غیرطبیعی ایجاد می‌شوند.

سطوح بحران

حوادث به چهار سطح محلی، استانی، منطقه‌ای و ملی تقسیم می‌شوند. تشخیص وقوع بحران ملی و منطقه‌ای و اعلام آن به دستگاه‌های ذیربط به عهده وزیر کشور و در سطح استانی و محلی به ترتیب به عهده استاندار و فرماندار می‌باشد

الف - بحران محلی: وجود حادثه با مقیاس حداکثر یک شهرکه از طریق امکانات همان شهر و یا تقویت بوسیله شهرستان‌های همجوار مهار و اداره می‌شود.

ب - بحران استانی: وجود حادثه با مقیاس چند شهرکه از طریق امکانات استان حادثه دیده و یا استانهای معین مهار و اداره می‌شود.

ج - بحران منطقه‌ای: وجود حادثه با مقیاس چند استان است که با بکاگیری منابع و امکانات یک استان قابل مهار نبوده بلکه با تقویت و بکاگیری بخشی از توانمندی‌های استان معین، بحران کنترل و اداره می‌شود.

د - بحران ملی: بحرانی است که اداره و کنترل آن لزوم بکارگیری توانمندیهای کل کشور در سطح مدیریت، امکانات و منابع را طلب می‌نماید و امکانات و منابع بین‌المللی را نیز طلب می‌نماید (دستورالعمل وزارت کشور به شماره ۱۵۶۱۹ تاریخ ۱۳۹۵/۵/۲۶).

امنیت

در فرهنگ معین امنیت به معنی ایمن بودن، ایمن شدن، در امان بودن و بی

بیمی آمده است. با یک نگاه جزئی در می‌یابیم که اساسی‌ترین نیاز هر فرد در طول حیات مادی و معنوی، ایمن بودن و نداشتن ترس از بروز خطرات طبیعی و غیر طبیعی است، زیرا در غیر این صورت آرامش روحی و روانی وی برهم خورده و قسمت اعظم نیروی جسمی در جهتی به کار می‌رود که شرایط اطمینان وی را فراهم سازد.

جایگاه امنیت در مدیریت بحران

امنیت و رعایت اصول و مقررات آن در زندگی روزمره ما اهمیت دارد. این موضوع بهنگام وقوع حوادث و سوانح بواسطه فروپاشی و یا حداقل اختلال در سیستم های اجتماعی، اهمیت دوچندان می یابد. طبیعت کاری حاکم در یک وضعیت بحرانی، مدیران و امدادگران سازمانهای کمک رسان را با خطرات جدی مواجه می نماید. لذا رعایت اصول امنیت و مدیریت صحیح آن جزو وظایف اصلی مدیران بحران است. اتفاقات شدید امنیتی، منابع و نیروهای انسانی سازمانهای کمک رسان را در خطر قرار میدهد؛ بنابراین سازمانها در جهت حفاظت از جان نیروها و نیز منابع و امکانات خویش، همواره خود را مقید به رعایت مسائل امنیتی می نمایند.

امنیت از دیدگاه قرآن

از آنجا که قرآن کریم به عنوان قانون اساسی دین اسلام و نیز بهترین نسخه شفافبخش آلام روحی و جسمی انسانها در برگیرنده تمامی نیازهای دنیوی و اخروی و فردی و اجتماعی انسانها می‌باشد، نسبت به مقوله «امنیت» توجه ویژه‌ای داشته و در آیات بسیاری ضمن بیان اهمیت موضوع امنیت مخاطبان خود را نسبت به اهمیت آن متذکر شده است که ما در اینجا به نمونه‌ای از آن اشاره می‌کنیم.

یکی از مشهورترین آیات قرآن کریم که به موضوع امنیت اشاره شده است آیه ۱۲۶ سوره مبارکه بقره است که مشتمل بر دعای پیامبر بزرگ خداوند، حضرت ابراهیم(ع) درباره سرزمین و مردم مکه می‌باشد «و به یاد آور هنگامی که ابراهیم

عرض کرد: پروردگارا این سرزمین را شهر امنی قرار داده و اهل آن را که ایمان به خدا و روز بازپسین آورده‌اند از ثمرات (گوناگون) روزی ده...»
پیامدها و کارکرد های امنیت از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)
امنیت برای افراد و جامعه دارای پیامدها و کارکردهایی است که در کلام معظم له به آن اشاره شده است.

«هر هدفی را که این ملت بخواهد به آن برسد، در سایه آرامش و امنیت خواهد رسید. وقتی امنیت بود تحصیل هم هست، علم هم هست، پیشرفت هم هست، صنعت هم هست، ثروت هم هست، آسایش گوناگون هم هست، عبادت هم هست، دنیا و آخرت در سایه‌ی امنیت وجود دارد. وقتی ناامنی ایجاد شد، همه این‌ها مخدوش می‌شود.»

(بیانات در روز عید سعید مبعث سال ۱۳۸۸) به نظر معظم له پیامدها و کارکردهای امنیت به صورت جزئی به شرح زیر است:

۱ - دستیابی به دانش و پیشرفت و عدالت و سرافرازی و عزت و دنیا و آخرت

«اگر امنیت بود، دانش و پیشرفت و عدالت و سرافرازی و عزت و دنیا و آخرت در آن جامعه میسر می‌شود. اگر امنیت نباشد دستاوردهای بشری دست نیافتنی می‌شود» (بیانات در دانشکده علوم دریایی نوشهر ۱۳۸۸/۷/۱۴).

۲ - پیش نیاز عبادت، سازندگی و تجارت

«در دوران عبادت، در دوران سازندگی، در دوران تجارت و در هر فعالیتی که انسان بخواهد بکند، محتاج امنیت است»

(بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان نیروی انتظامی ۱۳۷۶/۴/۲۵).

۳ - شرط حرکت اجتماعی

«امنیت» نعمت بزرگی است... در هر جامعه‌ای، زمینه‌ای لازم برای پیشرفت‌های مادی و معنوی، امنیت است... شرط حرکت عظیم اجتماعی برای یک ملت، در

درجه اول «امنیت» است. (بیانات در مراسم دیدار جمعی از بسیجیان و پاسداران در مشهد ۱۳۷۸/۶/۱۰)

۴ - بستر لازم برای علم، پیشرفت، فناوری، ثروت و معنویت
«اگر امنیت از یک کشوری، از یک ملتی سلب شود، راه همه‌ی پیشرفت‌ها به روی او بسته خواهد شد. امنیت، بستر و فضای اساسی و لازم و حیاتی برای همه‌ی کارهاست. علم، پیشرفت، فناوری، ثروت و معنویت در سایه امنیت حاصل خواهد شد» (بیانات در دانشکده علوم دریایی نوشهر ۱۳۸۸/۷/۱۴)

تدابیر مقام معظم رهبری در خصوص آمادگی

تعریف لغوی آمادگی از زبان دهخدا شامل؛ ساختگی. تهیه. بسیج. ساز. استعداد. تَهیَّاء. اهبة. ساخت و ساز. عتاد. اباب. آراستگی. جهاز. غده. آمادگی سفر و ساز سفر. میزان آمادگی گردان‌ها در این تحقیق با استفاده از شاخصهای مطلوبیت طرح و نقشه راه، آمادگیهای سازمانی، نیروی انسانی، عملیاتی، تجهیزاتی و آمایش سرزمینی سنجیده می‌شود.

- آمادگی شامل آمادگی رزمی و آموزشی و سازمان دهی و انضباط و اخلاق و پشتیبانی‌ها و انواع دیگر آن است و بخصوص در مورد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، این آمادگی باید بیشتر باشد (۶۸/۱۲/۱۰)

- تا این دشمنی وجود دارد تهدید هست تا تهدید هست، فکر آمادگی دفاعی باید باشد. (۶۸/۸/۲۹)

- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، اگر بخواهد این سه مأموریت {دفاع مسلحانه از انقلاب}، {سازماندهی و آموزش ارتش بیست میلیونی}، {تشکیل هسته‌های مردمی حزب الله} را درست انجام بدهد، اولاً احتیاج دارد که سازماندهی خود را هر چه قویتر و مستحکمتر بکند. این، بار سنگینی است که فقط می‌تواند بر دوش

یک سازمان مستحکم و یک بنیه‌ی قوی سازمانی قرار بگیرد و لاغیر. باید سازماندهی سپاه هر چه قویتر بشود. به گسترش بی رویه و کمی اعتقادی ندارم. به توان بالای کیفی، اعتقاد دارم. (۶۸/۸/۲۹)

- یگانها باید در چهار چوب امکانات، در حد اعلاى آمادگی باشند (۶۸/۱۲/۵)
 - باید آمادگی خود را روز به روز بیشتر کنیم مبادا خیال کنید که چون به ظاهر جنگی نیست پس توطئه دشمن هم نیست یک لحظه غفلت هم جایز نیست (۷۰/۷/۲۴)

- این آمادگیها فقط توجه به تجهیزات نیست، تجهیزات بخشی از ضرورتهاست. مهمتر از تجهیزات نیروی انسانی است که این تجهیزات را به شکل شایسته به کار می‌گیرد؛ آنها را نگه میدارد و تعمیر و بهسازی می‌کند و بر پایه آنها فرآورده‌های بهتر و والاتری را به وجود می‌آورد (۸۱/۶/۲۴)

- شما باید خودتان را آماده کنید آمادگی علمی، آمادگی عملی، آمادگی تجربی، رزمایشهای گوناگون، حفظ نظم و انضباط، آمادگی از لحاظ تجهیزات سلاح و مهمات و بقیه تجهیزاتی که برای نیروهای مسلح لازم است وحدت و برادری میان سازمانهای گوناگون نیروهای مسلح (۸۴/۲/۱۵)

قوانین و مقررات مدیریت بحران‌های طبیعی

قانون پیشگیری کشور جمهوری اسلامی ایران

- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی طبق ماده ۱۰ اساسنامه سپاه مصوب ۶۱/۶/۱۵ مجلس شورای اسلامی موظف به مشارکت در عملیات امدادی به هنگام بروز بلایا و حوادث (که طبعاً شامل زلزله نیز هست) می‌باشد (دافوس، کتاب دفاع غیر نظامی، ۱۳۷۲، ص ۲۹).

- واحد بسیج مستضعفین سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (نیروی مقاومت بسیج

سپاه) با توجه به ماده ۳۵ شرح وظایف بسیج، وظیفه کمک به مردم هنگام بروز بلایا و حوادث غیرمترقبه (از جمله سیل) را با هماهنگی مراجع ذیربط دارا می‌باشد. (معاونت طرح و برنامه نمسا، ۱۳۸۱: ۵)

- دستورالعمل امنیت و انتظامات حوادث غیر مترقبه به شماره ۱۵۶۱۹ تاریخ ۹۵/۵/۲۶ و ابلاغ سپاه به شماره ۲۵۲۲ تاریخ ۹۵/۶/۶ سپاه مبنی بر مشارکت نیروهای مسلح در مدیریت بحران در حوادث غیر مترقبه

- قانون تشکیل سازمان دفاع غیرنظامی: دفاع غیرنظامی در تاریخ ۱۳۳۷/۱۱/۱۸ با دو ماده و دو تبصره به تصویب مجلس سنا و شورای ملی رسیده است (قوانین و مقررات دفاع غیرنظامی، ۲، ۳۸۱)

- قوانین و مقررات دفاع غیرنظامی (۱۳۸۱: ۴۱)

- طرح جامع مدیریت بحران کشور (طرح جامع امداد و نجات کشور)

قوانین و مقررات دفاع غیرنظامی

- قانون اصلاح سازمان دفاع غیرنظامی کشور: مشتمل بر چهارماده است که پس از تصویب مجلس سنا در جلسه روز دوشنبه ۱۳۵۱/۲/۱۸، در جلسه روز سه شنبه ۱۳۵۱/۲/۲۶ به تصویب مجلس شورای ملی رسد (رئیس مجلس شورای ملی - عبدالله ریاضی) (قوانین و مقررات دفاع غیرنظامی، ۱۳۸۱: ۳)

- قانون ادغام سازمان دفاع غیرنظامی در بسیج ملی: ماده واحده: از تاریخ تصویب این لایحه قانونی، سازمانهای آمادگی ملی و دفاع غیرنظامی در سازمان بسیج ملی ادغام می‌شود و تمام بودجه و دارایی و تعهدات آنها به سازمان اخیر الذکر منتقل می‌گردد. (روزنامه رسمی ۱۰۲۸۰ - ۲۴ / ۳ / ۱۳۵۹) (بخشنامه شورای انقلاب به شماره ۲۸۹۰۰ سال ۱۳۵۹).

- ماده ۱۰ و ۳۵ اساسنامه سپاه برای ماموریت امداد و نجات.

- ماده ۱۰: مشارکت در عملیات امداد به هنگام بروز بلایا و حوادث و انجام خدمات امدادی، آموزشی و تولیدی و جهاد سازندگی به درخواست دولت و با

رعایت کامل موازین عدل اسلامی در زمان صلح در حدی که به تشخیص شورای عالی سپاه، آمادگی رزمی لازم را برای انجام ماموریت‌های خود از دست ندهد. (روزنامه رسمی شماره ۱۲۴۵۴-۷-۹-۱۳۶۶)

- ماده ۳۵: هدف از تشکیل واحد بسیج مستضعفین، ایجاد توانایی‌های لازم در کلیه افراد معتقد به قانون اساسی و اهداف انقلاب اسلامی به منظور دفاع از کشور کشور جمهوری اسلامی ایران و همچنین کمک به مردم هنگام بروز بلایا و حوادث غیرمترقبه با هماهنگی مراجع ذیربط می‌باشد. (همان)

- ماده ۱۲ و ۱۳ شرح وظایف نیروی مقاومت بسیج برای ماموریت امداد و نجات:

- ماده ۱۲: همکاری با دولت با استفاده از بکارگیری نیروهای بسیجی سازمان یافته، در فعالیتهای امدادی، اجتماعی، عمرانی، خدماتی به نحوی که به آمادگی رزمی لطمه‌ای وارد نشود. (شرح وظایف نیروی مقاومت بسیج به شماره ۵-۴۸-۱۳۶۹-۲۱۰)

گردان‌های بیت المقدس سپاه تهران

گردان‌های بیت المقدس به دنبال حضور سازماندهی شده بسیجیان در ماموریت‌های دفاعی و امنیتی در سال ۱۳۹۱ و بر اساس ابلاغیه ۱-۸۷۲/م مورخ ۹۱/۷/۸ سازمان بسیج تشکیل گردید. سازمان اولیه این گردان‌ها در کلیه مناطق کشوری متشکل از ۲۳۴ نفر بسیجی آموزش دیده و یا افرادی که دوره خدمت سربازی را گذرانده بودند، این گردانها با سه ماموریت دفاعی که تحت کنترل عملیاتی گردانهای امام حسین (ع) می‌باشند، ماموریت امداد و نجات که مستقیماً «از» قرارگاه امام هادی (ع) دریافت ماموریت دارند و ماموریت امنیتی که تحت کنترل عملیاتی قرارگاه امام علی (ع) می‌باشند.

ماموریت گردان‌های بیت المقدس: مقابله با بحران‌های داخلی، عمق بخشی به قدرت دفاعی کشور از طریق مشارکت سازمان یافته اعضای بسیج در لایه‌های

دفاعی، تأخیری، کوی و برزن و عندالزوم سه لایه دفاعی (ثابت، منطقه‌ای، متحرک و ویژه) و نیز فعالیت‌های امداد و نجات و مردمیاری

ماموریت سازمانی بسیج در صحنه دفاع و امنیت

ماموریت‌های بسیج در قالب ماموریت‌های نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به شرح زیر تعیین شده است:

۱ - جذب، آموزش و سازماندهی ارتش بیست میلیونی و تامین نیروی یگان‌های رزم سپاه.

۲ - فعالیت‌هایی در جهت حفظ و انجام و ارتقاء روحیه بسیجیان، از قبیل امور فرهنگی، ورزشی، اردو و ارتقاء تحصیلی.

۳ - دفاع محلی و مقاومت مردمی. ماموریت دفاع محلی و مقاومت مردمی شامل پنج قسمت عمده به شرح زیر می‌باشد.

۳ / ۱ - مقابله با بحران و اغتشاشات داخلی در وضعیت انتظامی و امنیتی و کمک به نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروی انتظامی.

۳ / ۲ - انجام عملیات تأخیری در روستاها و شهرهای مرزی و مقاومت مردمی در شرایط جنگی و تامین اعضای بسیجی

۳ / ۳ - کمک به امداد و نجات مصدومین در سوانح طبیعی و شرایط جنگی. (مستوفیان، ۱۳۸۱: ۱۹)

عملکرد بسیج در مدیریت بحران زلزله بم در حوزه امنیتی

در نگاه آماری، اقدامات شاخص بسیج در حوزه امنیتی زلزله بم، می‌توان به کارکردهای ذیل اشاره نمود:

الف - برقرای امنیت

این کارکرد در سه حوزه شرح ذیل مورد توجه و عمل قرار گرفته است:

۱ - کنترل تردد

- اتباع خارجی

- افراد غیر بومی

۲ - حفاظت شخصیت‌ها

- رهبری

- رئیس مجمع تشخیص مصلحت

- رئیس جمهور

- رئیس قوه قضائیه

- رئیس قوه مقننه

- هیات وزیران

۳ - امنیت شهر

- فرار زندانیان

- قاچاق زنان و دختران

- سرقت اموال حادثه دیدگان

- سرقت کمک‌های مردمی

- سرقت اسناد و مدارک دولتی

ب - تخلیه و جابجایی

- عملکرد تخلیه و جابجایی

- مشکلات ترافیکی جاده‌های ورودی به شهر

- خرابی پل هوایی بین بم و دیگر شهرها

- آسیب دیدگی فرودگاه

- از کار افتادگی برج مراقبت فرودگاه

نقش نیروهای مسلح در بحران‌های طبیعی و تامین امنیت (با تاکید بر نقش سپاه و بسیج).

نیروهای مسلح یکی از توانمندترین ارکان مدیریت بحران در ایجاد نظم در

امور جامعه و حفظ امنیت در مواقع بحران از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در

واقع نیروی نظامی به عنوان بخشی از حاکمیت موظف است که از همه توانها و ظرفیت‌های موجود خود در راستای برقراری و حفظ نظم و امنیت در مواقع اضطرار استفاده نماید. شناسایی قابلیت‌ها و کارکردهای سازمانهای نظامی، نقش مهمی در مدیریت بحران ایفا می‌نماید.

با توجه به مقوله بحران در کشور و پیامدهای مخرب آن در زمینه اخلال در موقعیت‌های سیاسی اقتصادی، اجتماعی و برهم زدن روند نمادی زندگی اجتماعی و به صورت کلی اخلال در نظم و امنیت جامعه، الزام تعریف و بکارگیری نیروهای نظامی به عنوان یکی از مهمترین متولیان امر استقرار نظم و امنیت و تامین آسایش و آرامش برای افراد جامعه در کلیه مراحل چرخه مدیریت بحران شامل پیشگیری، آمادگی و کنترل و امداد رسانی و بازسازی مشهود می‌باشد.

سازمانهای نظامی به عنوان سازمانی که ویژگی‌های برجسته و گاه منحصر به فردی دارند، می‌توانند در بخش‌هایی از فرآیند مدیریت بحران نقش کلیدی داشته باشند، از این منظر مهمترین محورهای مدیریتی بحران طبیعی که بیشترین امکان اثربخشی را برای سازمانهای نظامی فراهم می‌کند عبارتند از:

- عملیات امداد و نجات
- عملیات حمل و نقل
- عملیات مهندسی
- کارکرد ارتباطات
- کارکرد امنیتی

زلزله

عبارت است از لرزش زمین در اثر آزادسازی سریع انرژی که اغلب موارد در اثر لغزش در امتداد یک گسل در پوسته زمین اتفاق می‌افتد. برطبق شواهد و

مدارک مستند مهندسی زلزله، شهر تهران یکی از زلزله خیزترین شهرهای ایران به شمار می‌رود و در حال حاضر دوره فعالیت گسل‌های اصلی آن فرا رسیده است؛ بنابراین وقوع یک زلزله مخرب می‌تواند آثار و پیامدهای جانی، مالی و امنیتی گسترده‌ای داشته باشد. عامل اصلی وقوع زلزله در تهران وجود ۱۵ گسل در این منطقه است که سه گسل در این میان (راندگی شمال تهران، گسل ری و گسل مشا) هریک به تنهایی پتانسیل ایجاد زلزله ای بیش از ۷ ریشتر را دارند (غفوری آشتیانی و همکاران: ۵) پس از وقوع بحرانهای طبیعی نظیر زلزله، مشکلات زیادی بوجود می‌آیند که یکی از مهمترین آنها مشکلاتی است که در عملیات امداد و نجات و نیز برقراری امنیت مناطق زلزله زده ایجاد می‌گردد.

جدول ۱ - بررسی ۳ گسل زلزله خیز تهران

موقعیت گسل	ری	شمال تهران	مشاء
طول گسل (k m)	۲۶	۵۸	۶۸
بزرگای مورد انتظار (ریشتر)	۶/۷	۷/۲	۷/۲

محیط شناسی شهر تهران

از آنجائیکه محیط شناسی و شناسایی ساختار زلزله خیزی و وضعیت سیاسی و امنیتی شهر تهران از مهمترین الزامات بررسی میزان آمادگی نیروهای مسلح در مدیریت بحران‌های طبیعی به شمار می‌آید محقق در این بخش از تحقیق خود، بررسی محیط شناسی تهران را از حیث وضعیت زلزله خیزی و ساختارهای امنیتی مورد توجه قرار داده است

شناسنامه سیاسی و اجتماعی و جغرافیای شهر تهران

تهران بزرگ‌ترین شهر و پایتخت ایران و مرکز استان تهران و شهرستان تهران است. جمعیت آن ۸۲۴۴۵۳۵ نفر است [آمار بزرگ‌ترین شهرهای جهان، ۲۰۱۲] و

بیست و پنجمین شهر پرجمعیت جهان به شمار می‌آید. [توسعه دیوانه‌وار شهرها]. همشهری آنلاین. (۲۰۰۸) مساحت این شهر ۷۳۰ کیلومتر مربع است. شهر تهران در ۵۱ درجه و ۲ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته‌است و ارتفاع آن از ۲۰۰۰ متر در مرتفع‌ترین نقاط شمال [آفتاب، ۱۲ مهر ۱۳۸۵]. تهران در بین دو وادی کوه و کویر و در دامنه‌های جنوبی رشته کوه البرز گسترده شده‌است. از جنوب به کوه‌های ری و بی‌بی‌شهربانو و دشت‌های هموار شهربار و ورامین و از شمال توسط کوهستان محصور شده‌است (دانستنی‌های تهران، ۲۰۰۸)

ساختار معماری و شهرسازی تهران

تهران به دلیل جایگاه آن به عنوان پایتخت زودتر از شهرهای دیگر با نمودهای مدرنیسم و از آن میان معماری مدرن، آشنا شد. دگردیسی معماری تهران از سنتی به مدرن از دوران ناصرالدین شاه آغاز شد و به‌ویژه این روند در دوران پهلوی که زندگی مدرن از حصار دربار و ارگ سلطنتی خارج شد، چهره شهر را دگرگون نمود (کتابخانه کنگره، ۲۰۰۹)

گسل‌های استان تهران

گسل‌هایی که در تهران و حومه تا شعاع ۱۵۰ کیلومتری مرکز شهر قرار دارند، عبارتند از گسل مشاء، گسل شمال تهران، گسل ری، گسل طالقان، گسل ایوانکی و گسل ایپک که بررسی رفتار آنها حایز اهمیت است. به طور کلی، ایران بخاطر قرارگرفتن بر روی کمربند لرزه خیز جهانی آلپ - هیمالیا از جمله لرزه خیزترین کشورهای دنیاست. به گفته محمودرضا دلاوری، مدیر کارگروه سیستم‌های اطلاعات مکانی پردیس فنی دانشگاه تهران: «وقوع زلزله در تهران حتمی است و طبق تحقیقات انجام گرفته، زلزله دارای یک دوره بازگشت است که طبق برآوردها هر ۱۵۰ سال یک بار یک زلزله بزرگ رخ می‌دهد و با توجه به اینکه بزرگترین زلزله در تهران ۱۷۰ سال گذشته رخ داده‌است باید خود را برای وقوع زلزله بزرگ

آسیب شناسی امنیتی زلزله احتمالی شهر تهران

به طور کلی شهری که در آن زلزله رخ می‌دهد، علاوه بر صدمات جانی و مالی و عمرانی و خدماتی از جنبه سیاسی و امنیتی نیز آسیب پذیر است. به طوری که هر گونه نقصان مدیریتی، آن را با بحران‌های عمیق سیاسی و امنیتی مواجه خواهد کرد. وقوع زلزله مخرب در کلان شهر تهران، پیامدهای سیاسی و امنیتی شهری گسترده‌ای به جای می‌گذارد. منظور از این پیامدها، پیامدهایی است که در اثر اخلاص‌های ایجاد شده در کارکردهای نظام شهری، سیستم سیاسی را مورد تهدید قرار می‌دهند و امنیت شهری را به مخاطره می‌اندازد. شهر تهران مهم‌ترین مرکز تصمیم‌گیری و بازخوردهای سیستم سیاسی کشور است و بنابراین وقوع یک زلزله در آن ممکن است از بُعد کارکردهای نظم شهری، نظام سیاسی را به شدت تحت تاثیر قرار دهد و پیامدهای امنیتی ناگواری از قبیل؛ کشته و مصدوم شدن مقامات درجه اول مملکتی و وقوع بحران مدیریت در سطح کلان مملکت، کشته و مصدوم شدن اکثریت مدیران ارشد اجرائی و بروز بحران در ستاد مدیریت بحران کشور، کشته و مصدوم شدن نیروها و ماموران امدادی در سازمان‌های مختلف مستقر در منطقه، کشته و مصدوم شدن نیروهای نظامی و امنیتی، بروز نارضایتی‌های عمومی در نتیجه عملکرد ضعیف نیروهای امدادی و منجر شدن به شورش، ایجاد احساس یاس و ناامیدی در بین مردم توسط افراد و جریانات مغرض معاند با نظام اسلامی، بروز مسایل روحی و روانی شدید برای بازماندگان حادثه در اثر زلزله، افزایش تعداد افراد بی سرپرست و بروز احساس بی پناهی، وقوع و گسترش سرقت در نواحی زلزله زده، بروز ناامنی برای دختران و زنان فاقد سرپرست و حتی دارای سرپرست، بروز ناامنی برای کودکان و وقوع کودک آزاری و سرقت کودکان بی

سرپرست توسط افراد و باندهای منحرف، وقوع غارت‌های دسته جمعی و... را به دنبال داشته باشد.

پیامدهای امنیتی ناشی از وقوع حوادث غیر مترقبه در تهران

- ۱ - فرار زندانیان و اشرار از زندانها و گسترش شدید بزهکاری
- ۲ - تهدید امنیت کشور از سوی نیروهای خارجی در پوشش گروه‌های امداد رسان.
- ۳ - انجام عملیات تروریستی از قبیل ترور افراد، آلوده نمودن ذخایر آب شرب، منفجر کردن سدها، اعمال خرابکارانه و...
- ۴ - دسترسی اشرار و جمعیت معترض و آسیب دیده به سلاح و مهمات و سایر وسایل ممنوعه
- ۵ - از دست رفتن کنترل اماکن مهم و حساس مانند بیمارستان‌ها و مخازن آب و سوخت توسط گروههای معاند و هواداران احزاب مخالف نظام
- ۶ - تهدید اماکن حیاتی و حساس
- ۷ - وقوع نا آرامیهای اجتماعی و اغتشاشات
- ۸ - تهدید جانی مسئولین عالی رتبه نظام و عواقب ناشی از خلاء مدیریت و تصمیم گیری در ساعات اولیه وقوع حوادث
- ۹ - دستیابی به سلاح و مهمات
- ۱۰ - دسترسی به اسناد و مدارک دارای طبقه بندی و سرقت اسناد طبقه بندی شده

۱۱ - انفجار زاغه‌های مهمات، مخازن سوخت، گاز و...

۱۲ - افزایش ناامنی و شرارت (قتل، سرقت، تجاوز به عنف...)

۱۳ - افزایش جاسوسی

- ۱۴ - افزایش عملیات روانی علیه نظام
- ۱۵ - انتقام گیری شخصی، گروهی، سیاسی و تسویه حساب‌های درون گروهی
- ۱۶ - فعال شدن اشرار و گروههای مسلح معاند در تهران به منظور ضربه زدن به نظام و کمک به دشمن خارجی
- ۱۷ - افزایش قاچاق مواد مخدر
- ۱۸ - هجوم جمعیت فرصت طلب شهروندان حاشیه نشین و شهرهای دیگر برای غارت اموال مردم و دولت و امکان درگیری بین مردم با آنها حتی بصورت مسلحانه
- ۱۹ - دستبرد به موزه‌ها و غارت میراث فرهنگی که ممکن است به صورت سازمان یافته و با هدایت عوامل بیگانه، توسط افراد سودجو صورت گیرد.
- ۲۰ - بروز اختلال و مخاطره در سیستم دولت الکترونیک (خودپردازها، فروشگاهها، بانکها، ادارات و...)
- ۲۱ - از کارافتادن خطوط و سیستم‌های ارتباطی و فناوری (تلفن‌های بیسیم و باسیم)
- (دستورالعمل امنیت و انتظامات حوادث غیر مترقبه، وزارت کشور به شماره ۱۵۶۱۹ تاریخ ۱۳۹۵/۵/۲۶)

چالشهای فراوری مدیریت بحران زلزله در تهران

بر اساس بحرانهای پیش آمده در سطح تهران مثل حادثه آتش سوزی مسجد ارک، سقوط هواپیمای سی ۱۳۰ و... عملکرد مدیریت بحران تا کنون در تهران مناسب و در شان یک مادر شهر جهان اسلام نبوده و با توجه به مصاحبه‌هایی که از کارشناسان و صاحب نظران به عمل آمده است به نظر می‌رسد جهت مدیریت بحران در این کلان شهر یک سری مسائل و مشکلاتی وجود دارد که مهمترین آنها

در زیر می‌آید:

- ۱ - مدل مدیریت بحران بر اساس مدل آمریکائی طراحی گردیده است در صورتی که ساختار مدیریت کشور ما با ایالات متحده متفاوت است. در آمریکا شهردار بالاترین مسئول در شهر است و اختیارات کافی دارد اما در کشور ایران اینگونه نیست و منابع قدرت متعددی در شهرها وجود دارند که بعضا در مقابل شهردار از نظر قانونی هیچگونه مسئولیتی ندارند.
- ۲ - تهدید شناسی زلزله بصورت اصولی انجام نگرفته و تنها بر اساس تهدید شناسی جایکا می‌باشد.
- ۳ - سناریوی زلزله نیز بسیار ناقص طراحی شده است.
- ۴ - عدم متولی تخصصی و امکانات کافی در امر جستجو و نجات، آواربرداری، حمل و نقل، ترابری و شرائین حیاتی جهت زمان بحران زلزله.
- ۵ - اسکان اضطراری از نظر تدارکات و طراحی جهت زمان بحران زلزله ضعیف است.
- ۶ - برای مدیریت بحران در بحث لجستیک و پشتیبانی هیچ واحدی پیش بینی نشده است.
- ۷ - پوشش مخابراتی در شرایط عادی مشکل دارد چه رسد به زمان بحران.
- ۸ - پایگاههای امدادی آتش نشانی و اورژانس، از نظر تعداد نیرو، تجهیزات و امکانات شدیداً کمبود دارد.
- ۹ - عدم وجود تشکلهای مردمی و سازمانهای غیر دولتی برای زمان بحران در تهران و عدم وجود مدل خاصی برای جذب، سازماندهی و مشارکت فعال مردم در جریان مدیریت بحران.
- ۱۰ - عدم برنامه عملیاتی کلان برای زمان بحران زلزله مثل مشکل امنیتی، اسکان، رسیدگی به مجروحین و...

۱۱ - مدیریت یکپارچه جهت بحران زلزله در تهران وجود ندارد و ساختار موجود سازمانهای دست اندرکار مدیریت بحران به شدت تحت تاثیر بوروکراسی قرار دارد.

۱۲ - تغییرات مدیران شهرداری مناطق همراه با تغییر شهردار یکی از معضلات مدیریت بحران در تهران می‌باشد.

۱۳ - مدیریت بحران به شدت تحت تاثیر مسائل سیاسی قرار دارد چرا که احزاب روی انتخاب اعضای شورای شهر و به تبع آن در انتخاب شهردار تهران و شهرداران مناطق نقش دارند.

۱۴ - عدم اسکان مدیران مختلف مرتبط با بحران در نزدیک حوزه مسئولیتی خود. (محقق یافته از مطالعات تجربی)

چهارچوب مطالعات علمی و نظری (نظریه‌ها)

در این بخش از مقاله به جهت محدودیت در استاندارد تعداد صفحات، تنها به تحلیل مقایسه‌ای نظریه‌های مرتبط با موضوع تحقیق در قالب جداول زیر پرداخته می‌شود و علاقه‌مندان به مطالعات بیشتر را به اصل رساله ارجاع می‌دهم:

مقایسه نظریه‌های بحران در نگاه اجمالی:

ردیف	عنوان نظریه	مشخصات شناسنامه‌ای	اصول اساسی نظریه
۱	نظریه فردیت زدایی	این رویکرد توسط زیمباردو مطرح شد. بر اساس نظریه آدم‌ها وقتی که در گروه معترض فرض می‌شوند، فردیت خود را از دست می‌دهند و بر اثر آن ممکن است مبادرت به کنش‌های سبعانه و غیر قابل توجیه بنمایند	۱ - فردیت زدایی در گروه‌های معترض ۲ - تابعیت برانگیختگی با احساس گمنامی ۳ - وابستگی پخش مسئولیت با ایجاد برانگیختگی شدید
۲	نظریه جماعت متمرکز	این نظریه توسط لوین، (۱۹۶۰، ۹۳). مطرح گردید. براساس این نظریه، رفتار مردم در یک هیجان جمعی، با رفتار آنان در گروه‌های کوچک و بصورت فردی تفاوت آشکار دارد.	۱ - غالبیت گزینه گرایي در جمع و گروه-های معترض ۲ - غالب بودن جمع گرایي بر رفتار فردی ۳ - غالب بودن رفتارهای احساسی بر رفتارهای خردورزانه
۳	نظریه استیون متر	این نظریه بر مطالعات شورشگری با دیدگاهی خاص می‌پردازد و بخصوص بر شورشهای پس از پایان جنگ سرد تاکید می‌کند	۱ - اصل وجود شورش‌های مدرن ۲ - استفاده سطح پائین و طولانی از خشونت
۴	نظریه پرخاشگری - ناکامی	این نظریه نخستین بار توسط دالر و میلر در سال (۱۹۳۰ میلادی - ۱۳۰۹ شمسی) مطرح شد؛ که بر اساس آن کنش‌های بحران‌زا و آشوب طلبانه گروهی از شهروندان و مردم و جمعیت‌ها ناشی از عدم دستیابی به اهداف و مقاصد خویش است.	۱ - ارتباط مستقیم عدم دستیابی و ناکامی در اهداف جمعیت شورش‌گر با شورش‌های امنیتی
۵	نظریه تعادل قدرت	این نظریه توسط کورپی دانشمند سوئدی در سال ۱۹۷۴ میلادی ارائه گردیده که در واقع ترکیب تکمیل شده نظریه گور و تیلی می-باشد.	۱ - انتظار / ارزش ۲ - احتمال بسیج مردم، تابع و حاصل ضرب احتمال (ذهنی و ادراک شده مردم) در رسیدن به هدف انتظار ۳ - رابطه مستقیم فایده انقلاب با وجود احساس محرومیت در افراد پیشتر و پایین بودن هزینه دست یابی به هدف (احتمال دست گیری، مجروح یا کشته شدن)

ردیف	عنوان نظریه	مشخصات شناسنامه‌ای	اصول اساسی نظریه
۶	نظریه محرومیت نسبی	این نظریه توسط تدرابرت گر (۱۹۸۶) مطرح گردید که نظریه مبتنی بر فرضیه ناکامی - پرخاشگری در روانشناسی محسوب نمود.	۱ - غالبیت غریزه گرایی در جمع و گروه - های معترض ۲ - غالب بودن جمع گرایی بر رفتار فردی ۳ - غالب بودن رفتارهای احساسی بر رفتارهای خردورزانه
۷	نظریه توسعه ناقص (هانتینگتون)	این نظریه در پایان سده بیستم توسط ساموئل هانتینگتون در کتاب موج سوم دمکراسی مطرح گردید و در زمره کتاب - های مقدس در حوزه ناآرامی و براندازی قرار گرفت.	۱ - اصل لزوم هماهنگی توسعه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با توسعه اقتصادی ۲ - اصل استحاله از درون ۳ - اصل انزوای تندگرایانه مخالفان
۸	الگوی آسیب شناسی وایزبرد	این مدل توسط وایزبردند به عنوان نگرشی نظام مند در شناخت دقیق تر سازمان و مداخله اثربخش برای حل مشکلات مطرح گردید.	۱ - الویت شناخت مشکلات ۲ - قانونمندی آسیب شناسی ۳ - درمانی و توسعه‌ای بودن بخش آسیب شناسی
۹	الگوی هفت اس مکنزی	این مدل توسط گروه مشاوران مکنزی در دهه ۱۹۸۰ و به عنوان یک مدل معتبر در ارزیابی تعیین وضعیت سازمان و شرکت‌ها مورد استفاده قرار گرفت. در این مدل تغییر و حرکت سازمان متأثر از تعامل میان هفت بعد ساختار، استراتژی، سیستم‌ها، سبک، کارکنان، مهارت‌ها و ارزش‌های مشترک (اهداف متعالی) معرفی می‌شود	۱ - تابعیت وضعیت و عملکرد سازمان (جامعه) از نحوه تعامل هفت بعد ساختار، استراتژی، سیستم‌ها، سبک، کارکنان، مهارت‌ها و ارزش‌های مشترک ۲ - لزوم تفکیک ابعاد سخت افزاری از نیرو افزاری

چارچوب نظری مقاله

چارچوب نظری در این تحقیق برگرفته از یک مدل ترکیبی است که از ترکیب مدل هفت اس مکنزی، الگوی آسیب شناسی وایزبرد، الزامات سازمانی سپاه و جمع بندی مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) تشکیل شده است.

مدل مفهومی تحقیق

در این بخش از تحقیق؛ محقق با توجه به متفاوت بودن شرایط فرهنگی و اجتماعی شهر تهران، مدل مفهومی تحقیق را با رویکرد ترکیبی در چارچوب استفاده از مدل هفت اس مکنزی، الگوی شش بعدی آسیب شناسی وایزبرد و شرایط متمایز شهر تهران بر اساس بیانات و مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به بررسی میزان آمادگی در گردان بیت المقدس سپاه تهران بزرگ می‌پردازد. این مدل آنچنانکه در نمودار زیر مشخص گردیده مشتمل بر شش بعد می‌باشد که برای ارزیابی هر یک از آنها، شاخص‌هایی تعریف گردیده است که در ذیل به آن اشاره گردیده است:

۱) شاخص‌های طرح و نقشه راه مقابله با بحران امنیتی

۱ - وجود برنامه عملیاتی کلان برای مدیریت بحران امنیتی مناطق و نواحی شهر تهران

۲ - تهدید شناسی امنیتی بصورت اصولی و علمی و به روز

۳ - سناریوی سازی بحران امنیتی زلزله

۴ - وجود قوانین، مقررات و دستورالعمل‌های مدیریت بحران امنیتی

۲) شاخص‌های آمادگی سازمانی

۱ - قابلیت انجام واکنش سریع و تحرک عالی

۲ - حفظ وحدت فرماندهی در گردان و اطاعت پذیری نیروها در سلسله مراتب فرماندهی

۳ - انسجام و هماهنگی سازمانی

۴ - تعریف حدود و ثغور وظائف و مأموریت‌های گردان

۵ - انعطاف پذیری سازمانی

۶ - تناسب وظیفه افراد با تخصص و تجربه آنها

۷- نظم و انضباط گروهی و سازمانی

۳) شاخص‌های آمادگی نیروی انسانی

- ۱- تکلیف‌مداری در انجام ماموریت
- ۲- ایمان، معرفت و داشتن توکل به خدا
- ۳- آمادگی روحی و جسمی مستمر و همه‌جانبه
- ۴- نظم و انضباط فردی
- ۵- آشنایی اعضای نسبت به قوانین و مقررات حوزه مقابله با بحران امنیتی
- ۶- تمرین نوبه‌ای انواع عملیاتهای امنیتی
- ۷- آشنایی با فنون رزمی، دفاع شخصی، تاکتیک و شیوه‌های کنترل نا آرامی‌ها
- ۸- آشنایی با بکارگیری سلاح و تجهیزات نظامی
- ۹- توجیه بودن اعضای نسبت به ماموریت
- ۱۰- داشتن روحیه ایثار و از خود گذشتگی و انگیزه بالا برای حضور در

صحنه

۱۱- داشتن قدرت تحمل بالا و صبر در برابر ناملايمات

۱۲- داشتن سرعت عمل و حضور بموقع

۴) شاخص‌های آمادگی آموزشی

- ۱- تجهیزات و امکانات آموزشی و کمک آموزشی
- ۲- دستورالعمل؛ ابلاغيات و ساختار مناسب آموزشی
- ۳- متون و محتوی آموزشی
- ۴- مهارت مربیان در ارایه مطالب آموزشی و قدرت بیان
- ۵- برگزاری همایشها، اردوها و کارگاه‌های آموزشی
- ۶- اعتبارات و بودجه آموزشی
- ۵) شاخص‌های آمادگی تجهیزاتی

۱- برخوردار از سیستم‌های اطلاع رسانی مدرن

- ۲- وجود سیستم فراخوانی سریع و مناسب
 - ۳- آماده به کار بودن تجهیزات و امکانات گردان
 - ۴- برخورداری از تجهیزات آرام سازی (سپر، باتوم، گازهای اشک آور و...)
- ۶) شاخص‌های آمادگی عملیاتی
- ۱- مدیریت برقراری نظم ترافیکی در محدوده مسئولیت گردان
 - ۲- قابلیت حفاظت از مراکز حساس و مهم
 - ۳- آمادگی حفاظت از اسناد، و مدارک طبقه بندی
 - ۴- آمادگی مقابله با هجوم جمعیت فرصت طلب شهروندان حاشیه نشین
 - ۵- طرح مقابله با دسترسی اشرار و جمعیت معترض و آسیب دیده به سلاح و مهمات و سایر وسایل ممنوعه
 - ۶- آمادگی مقابله با وقوع نا آرامیهای اجتماعی واغتشاشات
- ۷) شاخص‌های طرح آمایش سرزمینی تهران
- ۱- طرح شناسایی و حفاظت از مراکز حساس و مهم شهر در حوزه مسئولیت گردان
 - ۲- طرح شناسایی و حفاظت از مراکز نظامی و امنیتی در حوزه مسئولیت گردان
 - ۳- طرح شناسایی و حفاظت از زندانها در حوزه مسئولیت گردان
 - ۴- طرح شناسایی و اسکان مسئولین در مناطق حفاظت شده

یافته‌های مقاله

در جامعه کنونی عناصر و متغیرهای زیادی در کارایی و رشد سازمان‌ها تأثیر دارد که شناخت و استفاده بهینه از آنها دارای اهمیت خاصی است. حفظ آمادگی‌ها به عنوان مجموعه‌ای از این عناصر در تحقق اهداف سازمان می‌باشد که تحول و برنامه ریزی در این عناصر می‌بایست متناسب با راهبردهای سازمان صورت پذیرد.

امروزه حفظ آمادگی نه تنها در سازمان‌های نظامی، بلکه در تمام سازمان‌هایی که به طور مستمر در صدد ارتقای حرفه‌ای و علمی خود هستند، در سطح وسیعی

به کار گرفته می‌شود. برنامه‌ریزی برای آمادگی وقتی موثر است که بر اساس نیازهای واقعی کارکنان باشد. نوع نیازها و انتظارات شرکت کنندگان عامل مهمی در تعیین اهداف آموزشی، محتوای درسی دوره‌ها، روش‌های آموزشی، نحوه اجرای برنامه، تجهیز و... موثر است.

در سازمان بزرگی چون سازمان بسیج که گستره آن سطح کل کشور (هر شهرستان حداقل یک ناحیه) می‌باشد، با توجه به اینکه فرمانده این سازمان در کنار اجرای راهبردها، ماموریت‌ها و برنامه‌های سپاه، ارتباط مستقیم کاری با سایر نهادها و سازمان‌های کشوری و لشکری حوزه سرزمینی خود دارد، حفظ آمادگی نیروهای تحت امر و مخصوصاً گردانهای بیت المقدس که در حوزه‌های مختلف ماموریتی از جمله ماموریت‌های امنیتی به عهده دارند اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند.

هدف از انجام این تحقیق شناسایی میزان آمادگی گردان‌های بیت المقدس سپاه حضرت محمد رسول الله (ص) تهران بزرگ برای مقابله با بحران‌های امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران، براساس یک مدل ترکیبی (مدل هفت اس مکنزی و الگوی آسیب شناسی وایزبرد)، در چارچوب منویات و فرمایشات مقام معظم رهبری و ماموریت‌های تعریف شده در سازمان سپاه صورت گرفته است. در راستای دستیابی به این هدف و با بهره‌گیری از این الگو ۷ حوزه آمادگی برای گردانهای بیت المقدس تهیه و تدوین گردید که عبارتند از: ۱ - مطلوبیت طرح و نقشه راه برای مقابله با بحران امنیتی ۲ - آمادگی سازمانی ۳ - آمادگی نیروی انسانی ۴ - آمادگی آموزشی ۵ - آمادگی عملیاتی ۶ - آمادگی تجهیزاتی ۷ - آمایش سرزمینی، به عنوان سنجه‌های تحقیق انتخاب گردیدند؛ و پرسشنامه‌ای با ۴۳ سنجه و ۵ سوال اعم از سوالات جمعیت شناختی تهیه و بعد از سنجش روایی و پایایی، تنظیم و توزیع شد.

روایی پرسشنامه از حیث صوری و محتوایی با تایید ۲۵ نفر از صاحب نظران،

اساتید متخصص و مسئولین عملیات سپاه‌های استانی و پایایی آن بر اساس آزمون آلفای کرونباخ ۹۵,۶ تایید گردید.

تحقیق حاضر از نوع کاربردی، و با روش توصیفی - پیمایشی مبتنی بر مطالعات میدانی و اسنادی براساس نظریات فرماندهان گردان‌های بیت المقدس و مسئولین عملیات سپاه نواحی تهران بزرگ صورت پذیرفته است.

با توجه به تخصصی بودن موضوع مقاله و محدودیت‌های سازمانی تعریف شده به لحاظ نظامی بودن گردان‌های مربوطه، حجم جامعه آماری مورد نظر در این تحقیق، کمتر از یک صد نفر را شامل می‌شود. لذا با توجه به رعایت اصل جامعیت و واقعیت، محقق با گزینش نخبگان دوخوشه، فرماندهان گردان‌های بیت المقدس و معاونین عملیاتی نواحی، روش نمونه‌گیری تمام شمار را مد نظر تحقیق خود قرار داده است. برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و روش ماتریس IPA استفاده گردید.

پس از انجام مراحل فوق و انتقال داده‌ها به کامپیوتر اطلاعات حاصله با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت؛ و نتایج ذیل حاصل گردید:

ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان

اطلاعات توصیفی پاسخ دهندگان به پرسشنامه این پژوهش، از نظر سن، سابقه خدمت در سپاه و بسیج سوابق فرماندهی و مدیریتی، میزان تحصیلات و رشته تحصیلی، در جداول زیر خلاصه و تحلیل شده اند:

۱ - حدود ۷۰ درصد پاسخ‌گویان ۲۹-۴۹ سال سن داشته و برای پاسخ‌گویی به سؤالات تحقیق مناسب می‌باشند.

۲ - از نظر سابقه خدمتی افراد جامعه آماری پس از تحلیل مشخص شد که بیشترین تعداد آنها به مقدار ۷/۳۸ درصد دارای سابقه ۱۴-۲۰ سال فعالیت در

سازمان و کمترین آنها با $3/1$ درصد دارای سابقه ۲۸ سال به بالادر سازمان بوده‌اند.
۳ - از نظر سابقه فرماندهی و مدیریتی افراد جامعه آماری پس از تحلیل مشخص شد که بیشترین تعداد آنها به مقدار $7/46$ درصد دارای سابقه ۶ سال و کمتر فعالیت در سازمان و کمترین آنها با $1/3$ درصد دارای سابقه ۲۸ سال به بالا در سازمان بوده‌اند.

۴ - همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از نظر سطح تحصیلات بیشترین افراد جامعه آماری با $5/52$ درصد را کارکنان با مدرک تحصیلی کارشناسی تشکیل داده و کمترین تعداد آنها با ۸ درصد کارکنانی با مدرک تحصیلی دکتری بودند که این آمار نشان دهنده این موضوع است که کارکنان این مجموعه دارای سطح تحصیلات متوسط به بالایی هستند.

۵ - از نظر رشته تحصیلی افراد جامعه آماری پس از تحلیل مشخص شد که ۲۴ درصد افراد دارای مدرک تحصیلی مرتبط با مدیریت بحران و ۶۴ درصد دارای رشته تحصیلی غیر از مدیریت بحران می‌باشند.

نتیجه حاصله از سوال اصلی «آمادگی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ برای مقابله با بحران‌های امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران به چه میزان است؟» به صورت نمودار ذیل حاصل گردید:

جدول ۲ - میزان آمادگی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ برای مقابله با بحران‌های امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران

وضعیت مطلوب کل آمادگی رزمی	وضعیت موجود کل آمادگی رزمی	تعداد
۷۵	۷۵	میانگین
۳,۰۶۲۰	۳,۸۶۴۶	میان
۳,۰۱۱۹	۳,۹۵۰۷	مد
۲,۶۳	۴,۴۷	انحراف معیار
۰,۵۸۰۴۴	۰,۶۱۶۷۳	دامنه تغییر
۲,۶۹	۲,۴۳	حداقل
۱,۷۱	۲,۵۲	حداکثر
۴,۴۰	۴,۹۵	

جدول ۳ - میزان اهمیت و عملکرد شاخص‌های مربوط به آمادگی گردان

میانگین عملکرد وضع موجود	میانگین اهمیت (وضعیت مطلوب)	شاخص
۲/۹۴	۳/۶۷	طرح و نقشه راه مقابله با بحران امنیتی
۳/۰۴۹۵	۳/۷۸۱۰	آمادگی سازمانی
۳/۴۶۰۰	۳/۹۵۷۸	آمادگی نیروی انسانی
۲/۸۶۲۲	۳/۷۰	آمادگی آموزشی
۲/۷۹۶۷	۳/۸۸۳۳	آمادگی تجهیزاتی
۳/۲۰۸۹	۴/۰۵۷۸	آمادگی عملیاتی
۳/۱۱۶۷	۴/۰۰	آمایش سرزمینی
۳/۰۶۲۰	۳/۸۶۴۶	آمادگی گردانهای بیت المقدس

نمودار آمادگی گردانهای بیت المقدس برای مقابله با بحران‌های امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران

همانطور که از جدول بالا ملاحظه می‌شود حوزه‌های آمادگی نیروی انسانی، آمادگی عملیاتی، آمایش سرزمینی و آمادگی سازمانی در ربع اول ماتریس IPA می‌باشند که از نظر عملکرد و اهمیت دارای مطلوبیت می‌باشند و حوزه‌های طرح و نقشه راه مقابله با بحران، آمادگی آموزشی و آمادگی تجهیزاتی، در ربع دوم ماتریس واقع شده است که با بهبود عملکرد می‌تواند به مطلوبیت قابل انتظار برسد؛ و در مجموع میزان آمادگی گردان‌های بیت المقدس در قسمت اول ماتریس واقع شده که از نظر اهمیت و عملکرد دارای مطلوبیت می‌باشد.

سوالات فرعی

۱ - میزان مطلوبیت طرح و نقشه‌راه برای مقابله با بحران امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران در گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ به چه میزان است؟ نتایج حاصله نشان می‌دهد در حوزه مطلوبیت طرح و نقشه راه در گردانهای بیت

المقدس، شاخص برنامه عملیاتی کلان برای مدیریت بحران امنیتی مناطق و نواحی شهر تهران در ربع اول ماتریس IPA می‌باشند که از نظر عملکرد و اهمیت دارای مطلوبیت می‌باشند و شاخص‌های تهدید شناسی امنیتی به صورت اصولی و علمی و به روز، سناریو سازی بحران امنیتی زلزله و شاخص وجود قوانین، مقررات و دستورالعمل‌های مدیریت بحران امنیتی در ربع دوم IPA می‌باشد که با بهبود عملکرد می‌تواند به مطلوبیت قابل انتظار برسد.

۲ - آمادگی سازمانی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ برای مقابله با بحران امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران به چه میزانی است؟ نتایج حاصله نشان دهنده این است در حوزه آمادگی سازمانی در گردانهای بیت المقدس، شاخص‌های قابلیت انجام واکنش سریع و تحرک عالی، حفظ وحدت فرماندهی در گردان و اطاعت پذیری نیروها در سلسله مراتب فرماندهی، انسجام و هماهنگی سازمانی، تعریف حدود و ثغور وظائف و ماموریت‌های گردان و انعطاف پذیری سازمانی گردان‌ها در ربع اول ماتریس IPA می‌باشند که از نظر عملکرد و اهمیت دارای مطلوبیت می‌باشند و شاخص نظم و انضباط گروهی و سازمانی و حوزه‌های تناسب وظیفه افراد با تخصص و تجربه آنها در ربع دوم ماتریس واقع شده است که با بهبود عملکرد می‌تواند به مطلوبیت قابل انتظار برسد.

۳ - آمادگی نیرویی و آموزشی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ برای مقابله با بحران امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران به چه میزانی است؟ نتایج حاصله نشان دهنده این است در حوزه آمادگی نیروی انسانی در گردانهای بیت المقدس، تمام شاخص‌های آن در ربع اول ماتریس IPA قرار دارند که از نظر عملکرد و اهمیت دارای مطلوبیت می‌باشند و از بین تمام شاخص‌ها، تکلیف مداری در انجام ماموریت، ایمان و معرفت و داشتن توکل به خدا، آمادگی روحی و جسمی مستمر و همه جانبه و داشتن روحیه ایثار و از خود گذشتگی و انگیزه بالا

برای حضور در صحنه، از اهمیت و عملکرد مضاعفی برخوردار است؛ و همچنین در حوزه آمادگی آموزشی در گردانهای بیت المقدس، شاخص مهارت مربیان در ارایه مطالب آموزشی و قدرت بیان در ربع اول ماتریس IPA می‌باشند که از نظر عملکرد و اهمیت دارای مطلوبیت می‌باشند و شاخص‌های تجهیزات و امکانات آموزشی و کمک آموزشی، دستورالعمل؛ ابلاغیات و ساختار مناسب آموزشی، متون و محتوی آموزشی، برگزاری همایشها، اردوها و کارگاه‌های آموزشی و اعتبارات و بودجه آموزشی در ربع دوم ماتریس واقع شده است که با بهبود عملکرد می‌تواند به مطلوبیت قابل انتظار برسد.

۴ - آمادگی عملیاتی گردانهای بیت المقدس سپاه تهران بزرگ برای مقابله با بحران امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران به چه میزانی است؟ نتایج بدست آمده گویای این است در حوزه آمادگی عملیاتی در گردانهای بیت المقدس، تمام شاخص‌های آن در قسمت اول ماتریس IPA واقع شده است و نشان دهنده این است که گردان‌های بیت المقدس در حوزه آمادگی عملیاتی از اهمیت و عملکرد مطلوب برخوردار است.

۵ - آمادگی تجهیزاتی گردانهای بیت المقدس برای مقابله با بحران امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران به چه میزانی است؟ نتایج حاصله نشان دهنده این است در حوزه آمادگی تجهیزاتی در گردانهای بیت المقدس تمام شاخص ربع دوم ماتریس واقع شده است و نشانگر این است که در حوزه آمادگی تجهیزات عملکرد مطلوبی نداریم و ضروریست با بهبود عملکرد در این حوزه به مطلوبیت قابل انتظار دست یابیم.

۶ - مطلوبیت آمایش سرزمینی گردانهای بیت المقدس برای مقابله با بحران امنیتی ناشی از زلزله احتمالی تهران به چه میزانی است؟ نتایج حاصله نشان دهنده این است در حوزه آمایش سرزمینی، تمامی شاخص‌ها بجز شاخص طرح شناسایی

و حفاظت از زندان‌ها، در قسمت اول ماتریس IPA واقع شده و از نظر عملکرد و اهمیت دارای مطلوبیت می‌باشند و شاخص طرح شناسایی و حفاظت از زندانها در حوزه مسئولیت گردان در قسمت دوم ماتریس IPA واقع شده که با بهبود عملکرد به مطلوبیت لازم خواهد رسید.

نتیجه گیری

بر اساس یافته‌های تحقیق، حوزه‌های آمادگی نیروی انسانی، آمادگی عملیاتی، آمایش سرزمینی و آمادگی سازمانی در قسمت اول ماتریس IPA (مطلوبیت) واقع شده‌اند و از عملکرد و اهمیت قابل توجهی برخوردار هستند و حوزه‌های طرح و نقشه راه مقابله با بحران، آمادگی تجهیزاتی و آمادگی آموزشی، در قسمت دوم ماتریس IPA (منطقه بهبود) قرار گرفته‌اند که نیازمند رسیدگی، توجه بیشتر و بهبود عملکرد در این حوزه‌ها می‌باشد تا به مطلوبیت قابل انتظار دست یابند.

پیشنهادات

۱ - با توجه به نتایج بدست آمده شاخص‌های آمادگی نیروی انسانی، آمادگی عملیاتی، آمایش سرزمینی و آمادگی سازمانی از عملکرد و اهمیت قابل توجه، برخوردار بوده و دارای مطلوبیت می‌باشند و حوزه‌های طرح و نقشه راه مقابله با بحران، آمادگی تجهیزاتی و آمادگی آموزشی علی‌رغم اهمیت بالا به لحاظ عملکرد نسبتاً ضعیف، نیازمند رسیدگی و دقت و بهبود عملکرد در این حوزه‌ها می‌باشد تا به مطلوبیت قابل انتظار دست یابد. لذا لازم است مسوولین امر با توجه به اهمیت مولفه‌های فوق نسبت به تقویت برگزاری دوره‌های آموزشی، تامین تجهیزات و طرح و نقشه راه مقابله با بحران، اهتمام بیشتری داشته باشند و در برنامه ریزی‌های آموزشی آتی توجه خاصی به مولفه‌ها داشته باشند و نسبت به رفع کاستی‌های این

حوزه اقدام گردد.

۲ - نتایج نشان داد در حوزه آمادگی تجهیزاتی در گردانهای بیت المقدس با وجود دارا بودن اهمیت ولی عملکرد مطلوبی نداریم مجموعه این عوامل مبین این است که گردان بیت المقدس به لحاظ امکانات و تجهیزات اولیه در وضعیت حداقلی قرار داشته که این امر می‌تواند بر عملکرد مطلوب آنها اثر منفی بگذارد لذا ضروریست مسئولین بسیج نسبت به این مولفه مهم توجه بیشتری داشته باشند تا انشاءالله با بهبود عملکرد در این حوزه به مطلوبیت قابل انتظار دست یابیم.

۳ - نتایج نشان دهنده این است که در مجموع آمادگی سازمانی گردان‌های بیت المقدس از نظر اهمیت و عملکرد دارای مطلوبیت می‌باشد. ولی شاخص نظم و انضباط گروهی و سازمانی و تناسب وظیفه افراد با تخصص و تجربه آنها به گونه‌ای می‌باشد که با بهبود عملکرد می‌تواند به مطلوبیت قابل انتظار برسد؛ بنابراین شایسته است مسئولین و متولیان گردان‌های بیت المقدس بسیج نسبت این امر توجه و برنامه ریزی دقیقتری داشته باشند و در چینش نیروها در ساختار گردان به تخصص و تجربه و علاقه مندی آنها توجه بیشتری صورت گیرد تا شاهد افزایش کارایی و انگیزه هرچه بیشتر نیروها باشیم.

منابع

۱. ابلاغ تشکیل گردان بیت المقدس به شماره ۱-۸۷۲/م مورخ ۱۳۹۱/۱۲/۲۲
رئیس سازمان بسیج
۲. ابلاغیه ستاد کل نیروهای مسلح، شماره ۳/۱۱۰/۴/۱۷۱۳/الف-س، تاریخ
۱۳۷۹/۶/۲۸
۳. ابلاغیه ستاد کل سپاه به شماره ۲۵۲۲ تاریخ ۶-۶-۱۳۹۵
۴. اساسنامه جمعیت هلال احمر، ۱۳۶۹، ص ۴
۵. بیانات ورهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله العالی) درخصوص موضوع
آمادگی نیروهای مسلح
۶. تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۴)، مدیریت بحران (نقدی به شیوه های تحلیل و
تدبیر بحران در ایران)
۷. جمعی از نویسندگان. (۱۳۸۴) مدیریت بحران جلد ۱ و ۲، تهران: انتشارات
ناجا.
۸. حسینی، حسین و جدی، سید مجید (۱۳۸۵)، کدیریت بحران با رویکرد
انتظامی، تهران: معاونت آموزش ناجا
۹. دوره تخصصی فرماندهان گروهان و دسته بیت المقدس، معاونت آموزش
نظامی و مقاومت مردمی، دستور العمل شماره ۱/۲۵۵ م تاریخ ۱۶/۳/۹۲
۱۰. دستورالعمل امنیت وانتظامات حوادث غیر مترقبه، شورای امنیت کشور به
شماره ۱۵۶۱۹ مورخ ۹۵/۵/۲۶
۱۱. دستورالعمل مشارکت سازمان بسیج مستضعفین در مدیریت بحران در حوادث
غیر مترقبه به شماره ۱/۴۶۶۶/س ط تاریخ ۱۱/۱۰/۱۳۸۹ وظایف سپاه در
حوادث غیر مترقبه به شماره ۸/۸/۱۳۷۵/س ط تاریخ ۲۵/۳/۱۳۹۰

۱۲. شعبانی، ناصر (۱۳۸۵). توسعه و پدافند داخلی با رویکرد انتظامی، تهران: دانشگاه علوم انتظامی ناجا، معاونت آموزش
۱۳. طرح و برنامه سازمان بسیج، ابلاغیه ساختار و سازمان، ۱۳۹۲
۱۴. طرح و برنامه - قوانین و مقررات - دفاع غیرنظامی، ۱۳۸۱، ص ۳۴
۱۵. قوانین و مقررات دفاع غیرنظامی - اداره کل قوانین و مقررات ریاست جمهوری - ۱۳۶۹ ص ۱۱ و ۱۲